

tarė (1805—1889). Jau vien dėl šio fakto negalima įrodyti, kad žodis *klastininkas* yra L. Ivinskio naujadaras. Ne naujadaras taip pat ir terminas *striekis* (p. 229). Jis yra germanizmas.

Monografijoje L. Ivinskiui teisingai priekaištaujama, kad jis, versdamas Robinzoną Kruzą, „kai kurias žodžių lytis sudarė nevykusiai, pvz.: *ispanczikas, brazilczikai*“ (p. 229). Čia kalbininkui negali neužkliūti „žodžio lyties“ sąvoka, nes ja laikoma ne žodžių forma, bet leksema.

Pateikiant L. Ivinskio vartotus lotyniškus botanikos terminus, kai kur neišvengta korektūros klaidų, pvz.: „Wilkuoge juodoje. Actaca (= Actaea — KG) spicata“ (p. 221), „Kartinis musmiris. Agraricus (= Agaricus — KG) muscarius“ (p. 221), „Skujej, lapaj eglu, puszun ir kadagiun. Folija (= Folia — KG) ociculares (= acicularis — KG)“ (p. 221) ir kt. Jeigu tai L. Ivinskio klaidos, tai jas reikėjo aptarti išnašose. Pačios autorės vartojami terminai taip pat ne visur tikslūs, pvz.: „Vertime L. Ivinskis netaisyklingai vartojo priešdėli *nu*: sudėtiniose žodžiuose vietoj jo rašė hipernormalizmą *nuo*“ (p. 223). Su priešdėliais sudarytų žodžių negalima vadinti nei sudėtiniais, nei sudurtiniais. Kitoje vietoje rašoma: „Tarmę patvirtina nosinėse formose išlikęs garsas *n[...]*“ (p. 222). Kalbotyroje nėra sąvokos „nosinė forma“. Visa tai — įvairiausios smulkmenos, nedideli apsirikimai. Tačiau kadangi tokius smulkmenų monografijoje yra ne viena ir ne dvi, o visa sauja, tai norom nenorom pradedi abejoti kalbinės L. Ivinskio tekstu analizės profesionalumu.

Vieną kitą priekaišteli galima padaryti ir monografijos turiniui. Pavyzdžiu, pirmasis jos skyrius pavadinamas „Gyvenimo kelias“. Bet juk pedagogo darbas ar darbas Kaune — tai irgi gyvenimo kelias. Prie monografijos pridėta L. Ivinskio kalendoriuose paskelbtų kūrinių, straipsnių, žinučių bibliografinė rodyklė, tačiau pasigendame tokiose monografijose paprastai dedamos pavardžių rodyklės, iliustracijų sąrašo.

Iškeldami nedidelius recenzuojamos monografijos trūkumelius nemanome, kad pro medžiuis miško nematyti. Miškas čia gerai matomas ir džiugina aki. D. Petkevičiūtės atlirkas darbas vertas gerų žodžių. Roménų dramatурgo Publiaus Terencijaus žodžiai tariant, *pro captu lectoris habent sua fata libelli*, t. y. nuo skaitytojų nuovokos priklauso knygų likimas. Manome, kad šiai knygai likimas bus palankus, nes ji yra sąžiningai parašytas ir gero mokslinio lygio veikalas.

Kazimieras Gaivenis

LYGUTĖ, O NE LIGUTĖ

Pasak lietuvių ornitologijos autoriteto Tado Ivanausko, vieversių šeimoje (Alaudidae), be žinomiausio laukų — *dirvinio vieversio*, arba *vyturio* (Alauda arvensis) LPV 134, LP III 167, miesto — *kuoduotojo vieversio*, arba *sąšlavukės* (Galerida cristata; TLE IV *crichtata* yra korektūros klaida) LPV 135, LP III 173 (kitaip dar *kuodys*), pas mus labai reto (daugiausia Kuršių nerijoje) *raguotojo* (latv. *ausainais*—*ausytasis*) *vieversio* (Eremophila alpestris) LPV 135, LP III 175, yra ir ketvirta rūšis — sausų, smėlėtų dirvų (nemégsta Suvalkijos derlingų laukų, Klaipėdos

krašto), sausų pamiskių, pušynų, viržynų, kirtimų lakūnė Lullula arborea, lietuviškai net T. Ivanausko pateikiama kaskart kitaip: *ligutė* LPV 134, *ligutė*, arba *miškinis vieversys* LP III 176, *miškinis vieversys*, arba *ligutė* PP 232, nors jo kapitaliniam veikale „Lietuvos paukščiai“ sakoma: „*Ligutė* yra tikras *vieversys*“ (LP III 176). Priešingai, S. Mastauskis skiria: „Šiai [vieversių — J. K.] šeimai Lietuvoje priklauso *ligutė* (Lullula arborea L.) ir *vieversiai*“ (TZ 536). Dabar pripažystamos 3 *vieversių* rūšys (TLE IV), o *ligutė* TLE II laikoma savarankiška rūšimi (tai lyg 2 šios šeimos gentys, nors šis taksonas, minimas LP I 94, 96, 210, ornitologijoje nevartojojamas). Taigi sinonimas *miškinis vieversys* (DŽ₂ *lygutė* „nedidelis *vieversių* šeimos paukštis giesmininkas, miškinis *vieversys*“) pasidaro netinkamas (bet tinka aiškinimas „*miškų vieversys*, mažesnis už dirvinį *vieversių*“ DŽ₃).

Tačiau palikime sistematikos rūpestį specialistams. Šis paukštis, kuris „ant žemės zuja, nelyginant peliūkštis“, kurio „polékis labai lengvas“, kuris „grynais tarytum sidabro tonais“ (LP III 178) „skelbia savo žavétiną giesmelę liu-liu-liu... liuli-liuli-liuli...“ (ten pat, 177), tebeieško savo vardo tikrosios formos. T. Ivanauskas ir S. Mastauskis rašė *ligutė*, šios formos laikosi V. Logminas (Lp 122). Pasvyravo mūsų 3 enciklopedijos: MLTE II 792, III 748 — *ligutė*, LTE VII 24, XII 238 — *lygutė*, TLE II 609 — vėl *ligutė*... Neišsilaike net Bostono enciklopedija, bet galiausiai nusyiro i gerą pusę: LE XVI 187 — *lygutė*, LE XXXIV 48 — *ligutė*, o paskiausiai išėjusime Lietuvos tome XV 53 — vėl *lygutė!* Mes, kalbininkai, pripažystame T. Ivanausko nuopelnus terminijai, gerbiame jį už kalbos tikslumą ir santūrų grožį, šių ypatybių dėrmę (tai galima patirti net iš šių trumpučių ištraukelių). Tačiau rašybos dalykus privalome tvarkyti pagal kalbos principus, ir čia turime būti tik nuo jų priklausomi.

Šaknies balsio rašyba priklauso nuo žodžio kilmės. LKŽ VII prie žodžio *lygutė* yra Adutiškio apylinkės dainos dveilis: *Lygame lauke lygutės lyguoja, visame sviete siratos verkuoja*. Panašus yra prie veiksmažodžio *lyguoti* 2. „*dainuoti*“. Šis žodis [1. „spėti lyklygu (toks vaikų žaidimas iš riešutų, saldainių...)“ iš tikrujų yra ne kita reikšmė, o kitas žodis — homonimas] pateikiamas taip pat iš A. Juškos žodyno (J I 286) ir MTt VI 167 (A. R. Niemi. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai), o abiejų šaltinis bus buvusi A. Jakšto „Žinyčia“ (1900 2 61). J I 286 pateikia tokią žodžio *dainuoti* sinonimų eilę: *dainuoti, traldaruoti, lyguoti, ūksėti, augoti, talanduoti, tvaskuoti, suomuoti, tabaluoti, liūliuoti, kvėpčioti, suokti, tiepti, laskuoti, talaluo-
ti, ripuoti, žiovaliuoti, ulduoti, laluoti, aluoti, tutuoti, liuoliuoti, rauduoti, niniuoti, uoliuoti, samaliuoti, lyruoti, giedoti; MTt truputį skiriasi eile ir variantais, pridėta dar *surguoti, zurguoti, riūkti, valiuoti*, o vertėjo A. Sabaliausko išnašoje ir *raliuoti, riduoti* — taigi apie 30 žodžių [A. Lyberio „Sinonimų žodyne“ (1980) *dainuoti* sinonimai tik 2 — *giedoti, audoti* tarm., nors *kalbėti* — apie 250 (1,5 psl.!)].*

Taigi *lyguoti* yra „*giedoti, čiulbėti*“ ir „*dainuoti*“. Jei kam Adutiškio balsio ilgumas atrodytų negarantuotas, tai jį neginčijamai rodo Višakio Rūdōs apylinkių daina: *Tolei kukavo, tolei lygavo, pakolei iškukavo tėvo dukrelę*. Nereikia stebėtis, kad veiksmažodis *lyguoti* yra tik iš dainų, juoba nereikia manyti, kad jis gal net iš *lygutės* kilęs. E. Frenkelis, pačios *lygutės* neetimologizuodamas, žodžio *lyguoti*

reikšmę pateikia platesnė — „balsu džiūgauti (vor Freude aufjauchzen)“ ir lygina su latv. *līguōt* „dainuoti, džiūgauti, Joninių dainas dainuoti, Jonines švesti“, *līguō*, *līgā* FrnW. Tai įtikinamai paaiškina ir *lygutēs* motyvaciją. Lietuvių kalbos žodžių darybos gausiuose tyrinėjimuose *lygutēs* nepasitaiko, tačiau aišku, kad tai yra veikėjų ar veiksmažodinės ypatybės turėtojų priesagos *-utis*, -ė vedinys, plg.: *blizgutis*, *drebūčiai*, *klausutis*, *sagutis*, *šokutė*, „varlė šoklė“, *traukutis*, *žibutė*. Labai būdinga: „Tokie vediniai yra daromi iš įvairių (paprastai nepriešdėlinių) veiksmažodžių, kurie pagal savo reikšmę ypač dažnai yra garsiniai“ (V. Urbutis, — LKG I 324): *barškutis*, *braškutis*, *čiauškutis*, *dudutis*, *gaudutis* „ūžlė“, *vilkutis*“, *kaukutis*, „*vilkutis*, *sukutis*“, *kukutis*, *šlamutis*, *šnekutis*, *tarškutis*, *traškučiai*, *tututis*, *žvangutis*. Taigi čia krinta į akis augalų ir paukščių pavadinimai. Ir P. Skardžius, darybos priemonių neskirstydamas tipais, pažymi paukščių pavadinimus ir jų dažnai „onomatopoetinę darybą“ (ŽD 363): *budutis*, *dudutis*, *liputis*, *lukutis*, *luputis*, *mikučutis*, *slukutis*, *takutis*, *tikutis*, *tututis*, *uputis*. Jų tiek daug, kad man tiesiog ant liežuvio lipa dar neminėti, bet labai girdėti *čekutis*, *lakštutė*, *lututė*.

Abejonų dėl formos *lygutē* nėra. Beje, žodynuose visada buvo *lygutē* — RŽ, DŽ₁, DŽ₂, LRKŽ, Ser, BŽ 137, BŽ I 242, II 607 (*lygutis!* — niekur kitur nežinoma forma), R—LKŽ I 548, IV 668, L—LV. Išsiskiria tik A. Lyberio svyravimas: L—RKŽ₁ — *lygutē*, L—RKŽ₂ — *ligutē* (ir *girinis vyturys* — kaip BŽ II 607...) ir J. Balkevičiaus ir J. Kabelkos nutylėjimas — L—LKŽ 136 yra tik pasenęs *miškinis vieversys*.

Pamoka ateičiai — gal jau seniai būtų aišku ir ginčo, nevienodumų nelikę, jei DŽ greta *lygutēs* būtų ir *lyguoti*, ir tas dainos sakinys. Ir „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“, mokomieji rašybos žodynai tokius žodžius turėtų kruopščiausiai rančioti ir dėti. Anaiptol! Štai jau 1970 m. K. Gaivenis išaiškino strazdų šeimos paukščio Oenanthe oenanthevardą *kūltupys*, *kūltupis* (LKK XII 193). Pasitaisė DŽ₂, L—RKŽ₁, L—RKŽ₂, R—LKŽ II 13, TLE II 426 — pasirinko patogesnį variantą *kūltupis*. RŽ buvo *kūltupys*. Variantus supainiojo LTE VI 244 — *kūltupiai*, bet *kūltupys...* O Lp 141, L—LKŽ 138 paliktas *kultupys* (kaip LPV 154, LP III 309, PP 263, MLTE II 792, LE XIII 324, L—LV). *Kūltupis* yra MRKŽ. Bet akademiniame LKRS veikale — nėra...

SUTRUMPINIMAI

BŽ	— Baronas J. Rusų lietuvių žodynas. K., 1932.
	— Rusų—lietuvių kalbų žodynas / Sudarė V. Baronas, V. Galinis. V., 1967. T. 1—2.
DŽ	— Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: DŽ ₁ . V., 1954; DŽ ₂ . V., 1972; DŽ ₃ . V., 1993.
FrnW	— Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Göttingen, 1955—1965. Bd. 1—2.
LE	— Lietuvių enciklopedija. Bostonas, 1958. T. 13; 1968. T. 15; 1958. T. 16; 1966. T. 34.
LKG	— Lietuvių kalbos gramatika. V., 1965. T. 1.
LKK	— Lietuvių kalbotyros klausimai. V., 1970. T. 12.

- LKRS — Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba. II pat. leid. V., 1989.
 LKŽ — Lietuvių kalbos žodynas. V., 1966. T. 7 (ir jo sutrumpinimai).
 L—LKŽ — Balkevičius J., Kabelka J. Latvių—lietuvių kalbų žodynas. V., 1977.
 L—LV — Bojāte A., Subatnieks V. Lietuviešu—latviešu vārdnīca. Riga, 1964.
 LP — Ivanauskas T. Lietuvos paukščiai, V., 1955. T. 3.
 Lp — Logminas V. Lietuvos paukščiai. V., 1979.
 LPV — Ivanauskas T. Vadovėlis Lietuvos paukščiams apibūdinti. K., 1931.
 LRKŽ — Lietuvių rašomosios kalbos žodynas. Heidelberg, 1932—1968. T. 1—5.
 L—RKŽ — Lyberis A. Lietuvių—rusų kalbų žodynas: L—RKŽ₁, V., 1971; L—RKŽ₂, V., 1988.
 LTE — Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1980. T. 6; 1981. T. 7; 1984. T. 12.
 MLTE — Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1968. T. 2; 1971. T. 3.
 MRKŽ — Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas / Sudarė P. Kniukšta ir A. Lyberis. II leid. K., 1986.
 PP — Ivanauskas T. Pasaulio paukščiai. V., 1971.
 R—LKŽ — Rusų—lietuvių kalbų žodynas. V., 1982. T. 1 (Sudarė Ch. Lemchenas); V., 1983. T. 2 (Sudarė Ch. Lemchenas); V., 1985. T. 4 (Sudarė J. Kardelytė, Ch. Lemchenas, J. Macaitis, A. Mankevičienė).
 RŽ — Lietuvių kalbos rašybos žodynas. K., 1948.
 TLE — Tarybų Lietuvos enciklopedija. V., 1986. T. 2; V., 1988. T. 4.
 TZ — Mastauskis St. Taikomoji zoologija. K., 1947.
 ŽD — Skardžius P. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1941.

Jonas Klimavičius

„NEOTERM“ ŽURNALAS IR TERMINOLOGIJOS TARPTAUTINIMAS

IOUTN (International Organization for Unification of Terminological Neologisms) — Tarptautinė terminologijos neologizmų vienodinimo organizacija — buvo įkurta 1982 m. Varšuvoje. Jos įkūrėjas — rašytojas, kalbininkas ir vertėjas Z. Stoberskis. Organizacija subūrė filologus, kalbininkus, kitus įvairių sričių specialistus, besidominčius terminologijos tarptautinimo problemomis. Pagrindiniai šios organizacijos veiklos principai ir uždaviniai yra išdėstyti specialiaiame leidinyje „All about IOUTN“ („Viskas apie IOUTN“).

Neretai net žymiausi kalbininkai laikosi nuomonės, kad terminai neologizmai turėtų būti kuriami tik gimtaja kalba, o svetimi — tarptautiniai terminai — keičiamai savos kalbos žodžiais. IOUTN, vadovaudamasi principu „mokslas — žmonijos nuosavybė“, siūlo suvienodinti termino formą ir reikšmę. Anot IOUTN, terminų tarptautinimas paspartintų keitimąsi mokslo ir technikos informacija, o ji savo ruožtu — ekonomikos raidą.

IOUTN bendradarbiauja su tarptautinėmis organizacijomis, terminų bankais ir terminologijos centrais, su mokslo akademijomis ir universitetais, įvairose pasaulyje kuria savo komitetus, rengia ir leidžia daugiakalbius specialių terminų žodynus, teikia informaciją terminologijos klausimais. Vienas iš svarbiausių šios organizacijos uždavinių — skatinti tarptautinių terminų vartojimą per viešosios informacijos priemones ir specialius periodinius leidinius.